

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

САЛІЙ ВОЛОДИМИР СТЕПАНОВИЧ

УДК 373.5.016:786.8(043.3)

**МЕТОДИКА РОБОТИ НАД МУЗИЧНИМ ОБРАЗОМ У ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ ПІДЛІТКІВ ГРИ НА БАЯНІ (АКОРДЕОНІ)**

13.00.02 – «Теорія та методика музичного навчання»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Падалка Галина Микитівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, професор кафедри
фортепіанного виконавства і художньої культури.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Мельничук Сергій Гаврилович,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
завідувач кафедри педагогіки початкової
освіти та соціальної педагогіки;

кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
Масол Людмила Михайлівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
лабораторія естетичного виховання.

Захист відбудеться 10 листопада 2010 р. о 16 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 7 жовтня 2010 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.В.Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Поступ України до сучасної глобальної цивілізації все більш актуалізує питання духовного розвитку молоді. Духовні виміри становлення особистості пов'язуються з її внутрішнім світом: утвердженням моральних цінностей, формуванням естетичних ідеалів, розвитком здатності до самопізнання, самовдосконалення, самореалізації. Суспільна потреба духовного розвитку молоді актуалізує виключну значущість мистецького, зокрема музичного навчання, що надає унікальну можливість осмислення світу й місця людини в ньому через об'єктивовану в художніх образах дійсність, забезпечує духовний зв'язок різних поколінь, різних культур.

Модернізація змісту музичного навчання з урахуванням вітчизняних і світових процесів передбачає застосування нових форм впливу художніх цінностей на цілісний розвиток особистості. Музика, як і всі види мистецтва, впливає на людину через художні образи. Художній образ музичного твору, що відображає дійсність у звуковому матеріалі, є найбільш чуттєвим і опосередкованим, що викликає глибоко індивідуальні реакції, які зумовлюють поліваріантність сприйняття. Тож осягнення музичних образів вимагає глибоко індивідуального відчуття поряд із усвідомленням об'єктивних закономірностей розвитку мистецтва.

Особливої уваги потребує розгляд музичного образу у контексті музично-виконавської діяльності учнів, адже виконання музичного твору передбачає глибоке розуміння художнього задуму автора, емпатійне переживання образного змісту, його технічне втілення. Складність виконавської роботи над музичним твором визначається, передусім, складністю розуміння та відтворення музичного образу, його культурно-духовного та індивідуально-особистісного змісту. Про це неодноразово наголошували визначні педагоги-музиканти Б.Асаф'єв, В.Бесфамільнов, М.Давидов, В.Топілін, Г.Нейгауз, О.Рябов, С.Фейнберг, Б.Яворський та ін.

Однак, попри виключну важливість значення музичного образу в інтерпретаційному процесі, ця категорія ще недостатньо представлена у методичній літературі. Проблематика музичного образу розроблялася науковцями переважно у культурологічному аспекті (С.Безклубенко, В.Бровко, М.Каган, Л.Мізіна, О.Опанасюк, О.Щолокова), психологічному (Б.Назайкінський, Л.Мазель, Б.Теплов), виховному (О.Олексюк, О.Отіч, Г.Шевченко, О.Ростовський). У спеціальній методичній літературі з питань навчання гри на баяні (акордеоні) педагогічна робота над музичним образом висвітлена фрагментарно, зокрема у контексті формування виконавської майстерності (М.Давидов, І.Пуриц), розвитку техніки баяніста (А.Береза, В.Зав'ялов, В.Князев), емоційної стійкості та виконавської надійності (Л.Котова, Д.Юник).

Аналіз науково-педагогічних праць та сучасного стану музично-педагогічної практики показав невідповідність змісту і форм навчання учнів

гри на баяні (акордеоні) сучасним вимогам мистецької освіти, що посилюються суперечностями:

- між освітніми завданнями розвитку творчої індивідуальності учня та використанням на практиці стандартизованих методик навчання гри на музичному інструменті;

- між потребою формування широкого мистецького світогляду учнів та переважанням виконавсько-технічних підходів у процесі навчання гри на музичному інструменті;

- між визнанням важливості забезпечення глибокого розуміння учнями сутності музичних образів в інтерпретаційному процесі та відсутністю спеціальних методик роботи над музичним образом та відтворенням його у реальному звучанні.

Подолання цих суперечностей вимагає широкого впровадження культурологічного підходу у процес мистецького навчання учнів; забезпечення можливостей глибокого вивчення сутності та змісту музичних образів у процесі навчання гри на музичних інструментах; розробки педагогічного забезпечення сприйняття музичних образів і виразності їх відтворення у музично-виконавській діяльності кожним учнем.

Актуальність та соціальна значущість даної проблеми, її недостатня теоретична й методична розробленість, а також потреби практики зумовили вибір теми дослідження *«Методика роботи над музичним образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні)»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота входить до плану наукових досліджень кафедри методики музичного виховання та хорового диригування Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова і складає частину наукового напрямку «Зміст, форми і методи музичного навчання школярів».

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 5 від 22.12.2006 р.) і узгоджено у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 24.04.2007 р.).

Мета дослідження полягає у розробці, обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики роботи над музичним образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні).

Об'єкт дослідження – процес навчання гри на баяні (акордеоні) учнів підліткового віку в музичній школі.

Предмет дослідження – методика роботи з учнями над сприйняттям та інтерпретацією образного змісту музичних творів.

Для досягнення мети дослідження було визначено такі **завдання**:

- проаналізувати стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці мистецької освіти;

- уточнити сутність та зміст музичного образу, визначити структуру його виконавського втілення;

- виявити можливості сприймання і виконання музичних образів учнями підліткового віку;

- визначити критерії, показники та рівні виразності художньо-образного виконання музичних творів учнями ДМШ підліткового віку;
- розробити і теоретично обґрунтувати провідні напрями, підходи, спеціальні методи і прийоми роботи над музичним образом з учнями-підлітками в умовах навчання гри на баяні (акордеоні);
- експериментально перевірити дієвість та ефективність запропонованої методики роботи над художнім образом з учнями-баяністами у процесі їх навчання в музичній школі.

Методологічну основу дослідження становлять основні положення філософії освіти про системність і цілісність процесу художнього виховання; про сутність мистецтва як специфічної форми суспільної свідомості; положення про соціальну зумовленість освіти і виховання; теорія естетичного виховання; провідні положення гуманістичного, аксіологічного, акмеологічного, індивідуально-особистісного, полісуб'єктного, діяльнісного, творчого, інтегративного, поліхудожнього, культурологічного, креативного, семіотичного, феноменологічного та системно-синергетичного освітніх підходів.

Теоретичну основу дослідження склали наукові праці з філософії, естетики, культурології, мистецтвознавства, що сприяли вивченню та усвідомленню сутності, змісту та функцій музичного мистецтва (Ю.Афанасьєв, С.Безклубенко, М.Бровко, І.Зязюн, М.Каган, Г.Меднікова, Л.Мізіна, О.Опанасюк та ін.); з теорії та методики музичного виховання (Е.Абдуллін, Б.Асаф'єв, Н.Гродзенська, Д.Кабалевський, Г.Падалка, О.Ростовський, Л.Хлебнікова, В.Шацька та ін.); результати педагогічних досліджень з проблем формування духовної культури, особистісного розвитку молоді засобами мистецтва (Л.Арчажникова, В.Бутенко, В.Жадько, Л.Масол, С.Мельничук, Н.Миропольська, О.Олексюк, О.Отіч, О.Рудницька, Г.Шевченко, О.Щолокова та ін.).

У дисертаційному дослідженні використовувалися теоретичні та емпіричні **методи**. *Теоретичні*: вивчення державних документів з питань розвитку освіти; критичний аналіз наукової і методичної літератури з проблеми дослідження; аналіз діючих навчальних програм і методик з предмету «Гра на баяні»; узагальнення педагогічного досвіду, моделювання та прогнозування шляхів удосконалення навчально-виховного процесу (для виявлення стану досліджуваної проблеми, визначення понятійного апарату, розробки методики). *Емпіричні*: ознайомлення з досвідом організації процесу музичного навчання і виховання учнів у ДМШ; спостереження (пряме та опосередковане); анкетування; тестування; шкалювання; експертні оцінки; констатувальний, контрольний та формувальний етапи експерименту; статистичні методи обробки даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

вперше створено і експериментально перевірено спеціальну методику роботи над музичним образом з учнями підліткового віку у процесі навчання їх гри на баяні (акордеоні), яка ґрунтується на інтеграційному підході до

вивчення мистецтва і передбачає використання у навчальному процесі інноваційних форм «уроків-образів» на основі художньої драматургії;

конкретизовано сутність та зміст категорії «музичний образ», визначено його структурні компоненти з огляду на специфіку музично-виконавської діяльності. Розроблено критерії та показники, на основі яких виявляються рівні виразності образного виконання музики учнями-баяністами підліткового віку;

подальшого розвитку набули положення щодо значення індивідуального підходу у мистецькому навчанні й вихованні учнів, застосування поліхудожніх засобів до музичного навчання, модернізації музичної освіти школярів.

Отримані наукові результати можуть слугувати теоретичною основою для подальшої розробки методичного забезпечення процесу навчання учнів на баяні (акордеоні) та інших інструментах, а також для підготовки майбутніх учителів музики.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його теоретичні висновки і експериментальні результати можуть становити підґрунтя для оновлення та певної корекції навчальних програм для учнів музичних шкіл «Гра на баяні»; використовуватися у вищих закладах освіти для доповнення курсів «Методика музичного виховання» та «Методика навчання гри на інструменті»; використовуватися при розробці нових програм з підготовки майбутніх учителів музики, спецкурсів з теорії та методики музичного навчання, при написанні методичних рекомендацій з питань удосконалення змісту музичного навчання учнів, а також у практичній діяльності вчителів загальноосвітніх та спеціальних музичних шкіл.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, висновки, рекомендації та результати дослідження доповідались *Міжнародній* науковій конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (м. Київ, 2009 р.), *Всеукраїнських* науково-практичних конференціях «Формула творчості: теорія і методика мистецької освіти» (м. Луганськ, 2009р.), VI та VII культурологічних читаннях пам'яті Володимира Подкопаєва (м. Київ, 2009 р.), Всеукраїнському семінарі «VI мистецько-педагогічні читання пам'яті професора О.П.Рудницької» (м. Київ, 2008 р.); на щорічних звітних науково-практичних конференціях викладачів та аспірантів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Я.Франка (2006-2009 рр.). Результати виконаної роботи обговорювалися на засіданнях кафедр теорії та методики музичного виховання Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, гри на музичних інструментах Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Я.Франка, гри на народних інструментах Львівської Національної музичної академії імені М.В.Лисенка.

Основні положення та результати проведеного дисертаційного дослідження впроваджено у практику навчально-виховного процесу Жидачівської дитячої музичної школи Львівської області (довідка № 21 від

23.02.2010 р.), Трускавецької дитячої школи мистецтв (довідка № 54 від 13.11.2009 р.), Дрогобицької дитячої музичної школи №1 (довідка № 54-1 від 29.10.2009 р.), а також у навчально-виховну роботу з студентами Інститутів мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка № 07-10/2137 від 29.09.2010 р.), Луганського педагогічного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/840 від 09.04.2009 р.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною і теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень; проведенням дослідно-експериментальної роботи з використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних предмету, меті, завданням дослідження; якісною та кількісною обробкою даних; позитивними результатами формувального експерименту; репрезентативністю вибірки.

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дослідження висвітлені у 8 одноосібних публікаціях автора, з них 6 – у провідних фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (189 найменувань, з них 6 іноземними мовами). Загальний обсяг тексту дисертації – 215 сторінок, з них 164 сторінки основного тексту. Робота містить 12 таблиць, 17 рисунків, що разом з додатками становить 35 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету й завдання, описано методи та етапи науково-дослідної роботи, представлено методологічну й теоретичну основу, наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, подано інформацію щодо апробації та впровадження результатів проведеного дослідження.

Перший розділ дисертації – *«Теоретичні основи дослідження проблеми методики розвитку роботи над музичним образом в процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні)»* – складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Сутність, зміст і структура художніх образів у мистецтві музики»* - подано огляд філософських, культурологічних, мистецьких концепцій, дотичних змістової, структурної та функціональної характеристики художнього образу. Визначено специфічні особливості художнього образу в мистецтві музики, подано його структуру.

Аналіз філософської літератури з проблеми дослідження (С.Безклубенко, М.Бровко, М.Каган, О.Опанасюк, Л.Левчук, В.Лозовий, Г.Меднікова, Л.Мізіна та ін.) відкрив можливості з'ясування особливостей функціонування художнього образу в реаліях культурно-історичного буття людини, ролі суб'єктивних та об'єктивних чинників осягнення його змісту, осмислення духовно-перетворювального потенціалу мистецтва загалом.

Узагальнення наукових підходів у межах методології культури стало основою трактування художнього образу не лише з позицій віддзеркалення дійсності (замкнутого мікросвіту), а й з позицій його активного функціонування у суспільному середовищі (широкої метасистеми культури) як активної форми трансляції соціокультурного історичного досвіду людства. Визначено, що художній образ, будучи стрижневим компонентом мистецтва, виступає своєрідною сполучною ланкою між реальним світом і його мистецькою репрезентацією, яка відбувається за законами естетичних перетворень у сприйнятті та переживанні духовних цінностей. Означені позиції стали основою трактування художнього образу як *цілісного багатомірного феномена пізнання та відображення дійсності у предметно-чуттєвій формі мистецтва*.

Цілісність та багатомірність художнього образу обумовлюється, передусім, принципом антиномічності мистецтва як визнання суперечності між двома порізно спрямованими твердженнями, кожне з яких є правомірним у межах органічної єдності. Так у художньому образі є нероздільним об'єктивне і суб'єктивне; окреме, одиничне і загальне; індивідуальне і типове; чуттєве й понятійне; раціональне та ірраціональне; умовне і безумовне; етнічне і загальнолюдське.

Визначення специфічних ознак музичного мистецтва як руху звуків та мови почуттів дало можливість з'ясувати особливості прояву художнього образу в музиці, що пов'язуються передусім із його опосередкованістю психологічними настроями та емоційними станами людини.

У дисертації розглянуто діалектику існування музичного образу з огляду етапів його створення митцем та втілення у реальному звучанні виконавцем, а саме: виникнення і оформлення художнього задуму автора; реалізація задуму в конкретному творі шляхом творчого відбору виражальних засобів музики; сприйняття музичного образу реципієнтом за орієнтирами митця, шляхом репродукування творчого процесу; осмислення образу і творче втілення його у виконавській діяльності; естетичне перетворення, конверсія образу в мисленні, життєдіяльності, зокрема творчій. Діалектичний простір існування музичного образу узагальнено в таких етапах його становлення: *«образ-задум»*, *«образ-знак»*, *«образ-дія»*.

Аналіз та узагальнення сутнісних характеристик музичного образу в контексті активності його функціонування у соціумі стали передумовою виділення таких функцій досліджуваного феномена: *культурологічної*, яка орієнтує на розвиток загальної та художньої культури особистості; *гносеологічної*, що забезпечує пізнання закономірностей музичного мистецтва, формування інформаційного фонду знань та на їх основі створення «концепції сприйняття»; *аксіологічної*, яка сприяє створенню системи оцінної діяльності; *евристичної*, що активізує пошуково-творчу діяльність; *перцептивної*, спрямованої на розвиток чуттєвої, емоційної сфери особистості, її здатності до емпатійного переживання; *гедоністичної*, що викликає душевне піднесення, особливу насолоду, навіює позитивний лад емоцій, почуттів та думок; *комунікативної*, що забезпечує спілкування з

творами мистецтва, співпереживання їх образам, *творчо-спонукальної*, що передбачає реалізацію впливу мистецтва на творчий розвиток особистості, що проявляється і у процесі сприймання мистецьких творів, і в процесі інтерпретації художніх образів, і у безпосередньому художньо-творчому процесі, життєдіяльності; *релаксаційної* (або функції психологічної розрядки), що спрямовується на зняття напруження у процесі спілкування з мистецькими творами, відновлення енергії, гармонізацію внутрішнього життя. Функціональний аналіз художнього образу у мистецтві музики забезпечив розгляд означеного феномена як цілісного духовно-естетичного утворення, що визначає ставлення особистості до навколишнього світу та мистецтва, спосіб мислення в музиці, оцінне ставлення до художнього об'єкту, співпереживання, співучасть та спілкування з ним. Висвітлені позиції стали основою інтерпретації поняття *«музичний образ»* як *специфічної форми пізнання і відображення дійсності засобами музики, що включає переживання, осмислення, художню оцінку її явищ.*

З огляду на специфіку музично-виконавської діяльності визначено *структуру* інтерпретаційного втілення музичного образу, що включає усвідомлення художнього задуму автора, виявлення власного ставлення виконавця до музики, творче відтворення переживань образу у реальному звучанні, що розглядається як нерозривна єдність таких компонентів: *пізнавального, оцінювального, творчого.* Отже, розвиток здатності учнів до глибокого осмислення та переживання сутності художнього образу є необхідною умовою музичного навчання і виховання молоді, зокрема у процесі музично-виконавської діяльності.

У *другому підрозділі 1.2 – «Вікові особливості сприймання підлітками музичних творів»* - розглянуто психологічні та фізіологічні особливості учнів підліткового віку, їх здатність до сприймання творів мистецтва, зокрема музики, визначено педагогічні умови забезпечення сприймання підлітками художніх образів музики та педагогічні дії з формування означеного феномена.

На основі аналізу психолого-педагогічної наукової літератури визначено, що підлітковий вік (від 10-11 до 15-16 років) є одним із найважчих, найскладніших та найвідповідальніших етапів людського життя. Саме в цей час закладаються основи світогляду, формуються морально-естетичні переконання, життєві принципи та ідеали, художні смаки, система оцінних ставлень, визначається загальна спрямованість соціальних установок.

У складному особистісному становленні підлітка використання мистецтва як засобу гармонізації з навколишнім світом, самопізнання та збагачення внутрішнього світу естетичним досвідом має неоціненне значення. Спілкування з високохудожніми творами музичного мистецтва забезпечує підліткам набуття емоційного досвіду, розкриває смислотворні ресурси становлення особистості, допомагає зрозуміти та відчути навколишню дійсність та водночас усвідомити своє власне «Я» через палітру

почуттів, переживань та співчуття музичним образам. У такий спосіб музика може поставати ґрунтом самотворення підлітка.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити, що основні функції художнього образу (культурологічна, гносеологічна, аксіологічна, перцептивна, евристична, гедоністична, комунікативна, творчоспонукальна, релаксаційна) якнайбільш відповідають віковим потребам сучасного підлітка. Педагогічне забезпечення високого рівня досягнення підлітками художніх образів ґрунтується на врахуванні вікових особливостей школярів: підвищеній пізнавальній активності, високій здатності до емоційно-естетичного відгуку, схильності до оцінної діяльності.

На основі врахування вікових особливостей школярів визначено три основні складові сприйняття художнього образу музики підлітками, а саме:

- *первинне ознайомлення з художньою інформацією*, що супроводжується емоційним відгуком учня на художні образи;

- *аналіз виразно-сислового значення художньої мови*, що забезпечується загальною пізнавальною активністю підлітка, його намаганням якнайточніше «прочитати» музичний твір, зрозуміти семантичне значення художньої мови, з'ясувати сутність виразальних засобів та смислових значень художньої форми;

- *естетична оцінка та інтерпретація художнього образу*, що передбачає не лише усвідомлення авторського задуму як об'єктивного начала, а і співвідношення змісту художнього твору із суб'єктивним ставленням до нього, з індивідуальним відчуттям учня, його ціннісними орієнтаціями, естетичним досвідом.

У третьому підрозділі 1.3. – «Аналіз наукових робіт з методики навчання учнів гри на баяні (акордеоні)» – розглянуто сучасні методичні напрямки роботи з учнями над виконанням музичних творів у класі баяну (акордеону) на основі праць відомих вітчизняних та зарубіжних педагогів-баяністів: І.Алексєєва, В.Бесфамільнова, А.Берези, В.Воєводіна, М.Давидова, М.Імханицького, Л.Котової, В.Князева, М.Оберюхтіна, О.Олексюк, І.Пурица, А.Семешка, П.Серотюка, Д.Юника.

На основі аналізу методичної літератури було визначено першоосною виконання музичних творів - глибоке розуміння змісту художніх образів. Набуття виконавсько-технічних навичок має підпорядковуватися розкриттю художніх завдань. Усі технічні аспекти роботи лише допомагають втіленню художнього задуму і забезпечують досягнення бажаних характеристик виконання. Означене дає можливість розглядати навчання учнів гри на баяні (акордеоні) як послідовний і систематичний діалектичний процес, у якому певна *кількість* (знань, розуміння, власних оцінок і ставлень, технічних опанувань тощо) трансформується у певну *якість* (образність, виразність, поетичність). Тож, напрям роботи над кожним музичним твором визначаємо згідно ідеї видатного педагога-музиканта Г.Нейгауза, який підкреслював, що спочатку слід шукати образ, а потім рухові відчуття.

Другий розділ дисертації – **«Методичне забезпечення роботи з учнями над сприйняттям та інтерпретацією образного змісту музики»** – складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Принципи, педагогічні умови та провідні методичні напрями організації навчання учнів з інтерпретації музичних образів»* розглянуто сутність музичного навчання відповідно до мети - духовного розвитку молоді, та з позицій педагогічного забезпечення здатності учнів до усвідомлення значущості художніх образів музики, їх змісту, а також можливостей відтворення їх у власному виконанні твору. Визначено принципи, відповідно до яких досліджується проблема методичного забезпечення педагогічної роботи з учнями над музичним образом.

При визначенні методів сприйняття та інтерпретації образного змісту музики було враховано головні принципи навчання мистецтва, а саме: цілісності, культуровідповідності, естетичної спрямованості, індивідуалізації, рефлексії (Г.Падалка). Означені принципи, їх зміст і педагогічну дію було модифіковано згідно завдань нашого дослідження.

Принцип *цілісності* має орієнтувати на забезпечення цілісності навчального процесу, спрямовує визначення змісту, форм і методів навчальної роботи до єдиної мети – особистісно-художнього розвитку учня.

Принцип *культуровідповідності* передбачає змістове наповнення процесу навчання музики у контексті розвитку культури, орієнтацію на її цінності, засвоєння їх, формування і розвиток культури підлітків.

Принцип *естетичної спрямованості* означає визнання естетичної цінності художніх творів; розвиток здатності учнів до естетичного сприймання мистецтва, почуття прекрасного; формування художнього світогляду, високих естетичних ідеалів.

Принцип *індивідуалізації* обумовлено впровадженням особистісно-орієнтованого підходу у навчально-виховний процес. Даний принцип орієнтує на виявлення і підтримку індивідуальної емоційно-оцінної реакції учнів у сприйнятті та засвоєнні змісту музичних образів.

Принцип *рефлексивності* передбачає самопізнання, самоаналіз мистецьких вражень; спонукання підлітків до заглиблення у світ власних почуттів та зіставленні їх із змістом художнього образу; усвідомлення цінностей внутрішнього життя відносно морально-світоглядних позицій, відтворених у мистецтві.

Означені принципи мистецького навчання стали вихідними положеннями у розробці індивідуально-суб'єктного та полісуб'єктного *методичних напрямів* роботи над художнім образом, а також оптимальних *педагогічних умов* їх реалізації, а саме: створення позитивної атмосфери навчання, дотримання діалогових засад педагогічної взаємодії, забезпечення творчого характеру процесу навчання.

Індивідуально-суб'єктний напрям педагогічної роботи передбачає адаптування навчального процесу до особистості учня, його індивідуального художнього розвитку, особливостей зростання свідомості, художнього світогляду, специфіки поступового формування виконавських умінь та

навичок. До основних *методів* означеного напрямку віднесено *словесні* (пояснення, розповідь, бесіда, вербалізація змісту художнього образу, концентрація уваги, поточний коментар), *наочні* демонстраційно-образні (показ (позитивний, негативний), ілюстрування, цілісний аналіз художнього твору, художнє демонстрування, використання звукозапису) та *практичні* художньо-творчі (варіантна розробка художнього матеріалу, ескізне опрацювання, метод інтонаційної та гармонічної підтримки, імпровізація, робота над інтерпретацією, тощо). Такі методи педагогічної роботи встановлюються згідно індивідуального художнього розвитку кожного учня, його психологічних особливостей і передбачають використання особистісно-зорієнтованих стимулюючих впливів.

Полісуб'єктний напрям передбачає застосування *методів* сприймання і трактування художніх образів музики на ґрунті діалогічних засад (обговорення, діалог, дискусія, евристичні запитання, емоційне стимулювання, співпереживання). Такі методи встановлюються за умови психологічної підтримки учня, забезпечення щирості у взаємовідносинах, позитивного забарвлення емоційної сторони навчального процесу.

Означені напрями реалізуються у блоці методів *діяльнісно-творчого* спрямування, які не лише актуалізують, а й визначають пріоритет творчого підходу в оволодінні та свідомому застосуванні засобів практичного вирішення художніх цілей. До таких методів віднесено: метод композиційної побудови, архітектонічного формування, емоційної ідентифікації, уявної аудиторії, рефлексивного оцінювання, осмислення виконавської інтерпретації, створення власних музичних образів. Застосування таких методів передбачає створення ситуацій творчого пошуку, емоційного переживання художнього образу, поетапного формування комплексу виконавських умінь, розвитку рефлексивного мислення.

У *підрозділі 2.2 «Впровадження інтегрованого підходу до усвідомлення підлітками художніх образів музики»* – визначено специфіку та виключну значущість інтегрованого підходу у мистецькому навчанні, обґрунтовано його як провідний напрям методики роботи з підлітками над музичним образом. Шляхи впровадження інтегрованого підходу у процес навчання учнів гри на музичних інструментах у дослідженні було визначено на теоретичному і емпіричному рівнях.

Теоретичний рівень інтеграції як необхідна логічна основа розуміння природи мистецтва передбачає узагальнення і систематизацію знань про художню картину світу. На цьому рівні відбувається забезпечення усвідомлення учнями сутності понять художнього змісту і форми музичного твору, жанру і стилю музики, семантики музичної мови, елементів розкриття та відображення багатоаспектності навколишнього світу засобами мистецтва, що потребує порівняльного аналізу засобів художнього осмислення навколишньої дійсності у різних видах мистецтва, проведення художніх паралелей між творами, близькими за тематикою, жанровою і структурною композицією тощо.

Оскільки специфіка художньої інформації музичного образу полягає в тому, що вона містить знання не лише про об'єкт, а й про значення, смисли, цінності, які об'єкт має для суб'єкта (М.Каган), теоретичний рівень має доповнюватися емпіричним рівнем інтеграції особистісно-чуттєвих вражень художнього сприймання, який ґрунтується на психологічних механізмах синестезії - співвідчуття, що виникають внаслідок взаємовпливу образів різних видів мистецтв і зумовлюються інтегративною природою чуттєвого осягнення їх художнього смислу (Л.Масол, О.Рудницька). Саме синестезійність актуалізує досвід художніх асоціацій особистості, зумовлює неповторність конкретно-чуттєвого індивідуального сприйняття художніх образів, забезпечує емоційну насиченість відтворення музичного образу. Вона стимулює осягнення багатоплановості музичного образу, виявлення невисловленого його художнього змісту, відкриває шлях до синкретичної повноти його відчуттів у єдності свідомого і позасвідомого.

Таким чином, реалізація інтегративного підходу на теоретичному й емпіричному рівнях сприяє усвідомленню, засвоєнню, словесному вираженню, відтворенню у виконавстві художнього змісту музики, осягненню глибинного образного змісту творів.

У підрозділі 2.3 «Застосування «уроків-образів» у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні)» представлено розробку інноваційних форм роботи над музичним образом з підлітками у процесі навчання їх гри на баяні (акордеоні).

Послідовність композиційної вибудови музичного твору (експозиція, зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка) визначена загальними закономірностями художньої драматургії та співвіднесена із структурою музичного образу у процесуальній площині, що дало можливість розробки способів опрацювання даного феномена у формі уроків-образів. Послідовність проведення уроків-образів визначено з урахуванням комунікативної парадигми взаємодії особистості і мистецтва (М.Бахтін, М.Каган, О.Рудницька). Згідно схеми комунікативного акту процес формування виконавської інтерпретації музичних образів розподілено на три етапи: передкомунікативний, комунікативний, посткомунікативний.

Мета уроку-образу *передкомунікативного етапу* педагогічної роботи – дати учням достатньо художньої інформації (для розуміння авторського задуму твору, усвідомлення семантики музичної мови, жанрових та стильових особливостей, розуміння єдності художнього змісту та форми) з тим, щоб на її основі учні виконували творчо-практичні дії за мінімально короткий час.

Уроки-образи *комунікативного етапу* роботи мають за мету безпосереднє спілкування учнів з художнім образом у процесі виконання музичного твору. На даному етапі в учнів мають бути вже сформованими установки щодо шляхів осягнення образного змісту твору, відпрацьовано певні виконавські вміння для технічного відтворення художньої інформації. Головним завданням уроку визначається активізація особистісно-чуттєвих

вражень учнів, забезпечення емоційної насиченості відтворення музичного образу.

Посткомунікативний етап впровадження уроків-образів зорієнтований на формування в учнів системи оцінювання, осмислення і переживання власного досвіду спілкування з музичним образом у процесі виконання музичних творів.

Третій розділ дисертації – **«Експериментальне дослідження методики роботи над музичним образом в процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні)»** – складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Діагностика стану образного сприйняття та виконання музики учнями ДМШ (констатувальний експеримент)»* – представлено програму та хід констатувального експерименту.

Метою констатувального експерименту стало з'ясування стану сприйняття та виконання музичних образів учнями-баяністами підліткового віку, визначення рівнів виразності художньо-образного виконання музики учнями ДМШ, виявлення типових ускладнень даного виду діяльності учнів та визначення шляхів їх подолання. Констатувальний експеримент базувався на вирішенні таких завдань: розробити критерії та показники виразного художньо-образного виконання учнями музичних творів, згідно яких з'ясувати особливості уявлень учнів про сутність музичних образів, ступінь вираження особистісного ставлення до них та емоційного переживання у процесі виконавської діяльності; виявити рівні виразності художньо-образного виконання музики учнями-баяністами ДМШ підліткового віку.

Для проведення констатувального діагностування було визначено такі **критерії**:

- *когнітивний*, що виражає міру здатності учнів до осмисленого, опосередкованого об'єктивними знаннями, виконання музичних творів. Показниками критерію є розуміння учнем авторського задуму, повнота відтворення змісту музичних образів, усвідомлення виражальних засобів їх втілення у реальному звучанні;

- *емоційно-ціннісний*, що свідчить про ступінь вираженості суб'єктивних переживань учня, емоційності особистого ставлення до виконуваної музики. Характеризується показниками емпатійного співпереживання образам, емоційної насиченості виконання музики, суб'єктивного ставлення до виконуваного твору;

- *ініціативно-творчий*, що визначає міру самостійності учнів-підлітків у створенні інтерпретації музики. Показниками його є: відповідність виконавських засобів художньому змісту образів музики, артистизм виконання музичних творів;

- *виконавсько-технічний*, що забезпечує вияв ступеню розвитку технічно-виконавських можливостей учня у відтворенні музичних образів. Показниками критерію є: сформованість виконавських умінь, відповідність використання виконавських засобів художньому змісту образів музики;

- *рефлексивно-аналітичний*, що уможливорює виявлення міри здатності учнів до самоспостереження, самоаналізу результатів власної

виконавської діяльності. Показниками означеного критерію окреслено: вміння усвідомлювати власні відчуття при відтворенні музичних образів, здатність співвідносити цінності внутрішнього життя з художніми оцінками автора твору, схильність до самоаналізу власних життєвих позицій через призму переживань художнього змісту музичного образу.

Згідно розроблених критеріїв було виявлено три рівні виразності художньо-образного виконання музичних творів учнями-баяністами підліткового віку.

Низький рівень (28,6 %) характеризувався хаотичними уявленнями учнів про зміст виконуваних музичних образів. Виконання музичного твору зводиться лише до репродуктивного наслідування виконавських дій. Прояви особистісного ставлення до музичного образу обмежені або супроводжуються неадекватністю емоційного реагування. Учні не схильні до осмислення післядії музичного образу.

Середній рівень (64,8 %) позначений певними ознаками осмисленості виконання музичних творів, про що свідчить розуміння учнями виразних можливостей музичної мови, адекватність вибору виконавських засобів. Такі учні повніше сприймають музичні образи переважно конкретно-ілюстративного змісту. Власні емоційні реакції в учнів недостатньо усвідомлені. За допомогою викладача такі учні спроможні відпрацювати необхідні технічні прийоми виконання музичного твору. Однак, репродуктивний характер навчальної діяльності гальмує прояв їх індивідуального переживання, суб'єктивних оцінок, самостійного спостереження та прояву власної ініціативи у трактуванні музики та інтерпретації музичного образу.

Високий рівень (6,6 %) охоплює учнів, які цілісно сприймають зміст та форму музичних образів. Маючи міцні музично-теоретичні знання, вільно оперують термінами і поняттями музики, здатні систематизувати, узагальнити й творчо переосмислити навчальний матеріал. Стійкий інтерес до музики та виконавської діяльності забезпечує пізнавальну активність учнів, прагнення до усвідомлення сутності авторського задуму музичного образу та до вияву власного ставлення до нього. Виконавська діяльність учнів цього рівня має ознаки творчо-дослідницького характеру.

Отримані результати констатувального експерименту засвідчили недостатність проведення роботи з учнями над опрацюванням музичного образу виконуваного твору, що й спричинило переважання середнього та низького рівнів виразності художньо-образного виконання музики підлітками-баяністами. За проведеним педагогічним діагностуванням було виявлено, що учні мало інформовані щодо змісту та сутності музичних образів. Опрацювання музичного твору у класі баяну часто зводиться до репродуктивного відтворення музичного тексту.

Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив необхідність проведення цілеспрямованої педагогічної роботи над музичним образом у процесі навчання гри на інструменті, що включає надання учням необхідної художньої інформації, стимулювання пошуково-пізнавальної

активності підлітків до вивчення музичних явищ, активізацію особистого ставлення до виконуваної музики, емоційного переживання музичних образів, розвиток умінь вибору та відпрацювання виконавських засобів втілення образного змісту музики, власної оцінки музичного образу та осмислення його післядії.

У підрозділі 3.2 «Перевірка запропонованої методики роботи над художнім образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні)» представлено обґрунтування методики роботи над музичним образом з учнями-підлітками у процесі навчання їх гри на баяні (акордеоні) та подано опис дослідно-експериментальної роботи з перевірки її ефективності (формувальний експеримент).

Розроблена методика роботи над музичним образом спрямовується на забезпечення розуміння та виразності виконання учнями художньо-образного змісту музичних творів і підпорядковується меті духовного розвитку підлітків засобами мистецтва. Оскільки проведення педагогічної роботи передбачає чітку організацію навчально-виховного процесу, було конкретизовано її організаційну структуру та узагальнено у методичній моделі, що охоплювала такі елементи: мету; принципи; засоби реалізації мети; зміст педагогічної роботи; організаційні форми навчання; педагогічні умови; педагогічний результат, що досягається внаслідок проведеної роботи. Методична модель включає також визначення етапів проведення педагогічної роботи над інтерпретацією музичного образу. Організація форм роботи (уроки-образи) має підпорядковуватися поетапному усвідомленню учнями авторського задуму, виражальних засобів його втілення, відпрацювання необхідних виконавських умінь щодо його відтворення, набуття досвіду естетичного оцінювання, співпереживання, осмислення власних відчуттів від спілкування з музичними образами. Цілісність методики забезпечує застосування інтеграційного підходу до вивчення мистецьких явищ та нерозривна єдність передкомунікативного, комунікативного, посткомунікативного етапів проведення педагогічної роботи.

Формувальний експеримент було проведено з учнями 5-7 класів дитячих музичних шкіл міст Дрогобича, Жидачів, Трускавець Львівської області упродовж 2007-2010 навчальних років.

Перший етап педагогічної роботи – *передкомунікативний* – був підпорядкований розвитку когнітивно-пізнавальної активності учнів у процесі роботи над музичним образом. Уроки-образи спрямовувалися на поглиблення знань учнів та забезпечення усвідомленого ставлення підлітків до вивчення теоретичних засад створення музичного образу (характеристика музичного напрямку, стильові та жанрові особливості твору, авторський задум музичного образу, семантика музичної мови та виражальні засоби втілення образу), а також відпрацювання необхідних виконавських умінь його відтворення. *Методи* педагогічної роботи (бесіди, пояснення, проведення художніх паралелей, обговорення виконавської інтерпретації, визначення музичних засобів та виконавських прийомів, встановлення

взаємозв'язку художнього й технічного) ґрунтувалися на інтеграційних засадах мистецького навчання і становили групу «наведення на музику» (за Б.Асаф'євим).

Другий етап – *комунікативний* – передбачав безпосереднє спілкування учнів з музичними образами у процесі виконання музичних творів і спрямовувався на активізацію особистісно-чуттєвих вражень учнів, забезпечення емоційної насиченості відтворення музичного образу, розвиток умінь виразності художньо-образного виконання музичних творів. *Методи* педагогічної роботи спрямовувалися на розвиток самостійності учнів у спілкуванні з музичним образом у процесі виконання музичного твору, заглиблення у драматургію його розвитку, емоційне переживання його сутності (створення емоційної драматургії, стимулювання естетичного переживання, забезпечення переконливості виконавської інтерпретації художнього образу, відчуття уявної аудиторії).

Третій етап роботи над музичним образом – *посткомунікативний* – спрямовувався на усвідомлення учнями власних суб'єктивних відчуттів від спілкування з музичним образом. Уроки-образи мали на меті формування в учнів системи оцінювання, осмислення і переживання власного досвіду спілкування з музичним образом у процесі виконання музичних творів. Широке використання *методів* обговорення мистецьких вражень, порівняння та естетичних оцінок відчуттів художніх образів мистецтва забезпечувало формування в учнів естетичного досвіду, розвитку гедоністичних відчуттів у виконанні музичних образів.

Доцільно зазначити, що визначені для кожного етапу роботи провідні види діяльності (поглиблення знань, емоційне переживання образу, виконавсько-технічна робота, оцінювання та рефлексивний аналіз тощо) не виключають інших, лише мають акцентований характер.

Тематика уроків-образів формувального експерименту має обиратися за поступовим ускладненням: від конкретно-ілюстративних образів («Образ природи в музиці» - за музичним матеріалом п'єс В.Косенка «Дощик», І.Шамо «Берізка» (перекладення В.Бесфамільнова), В.Золотарьова «Зимовий ранок»; «Фантастичні та казкові герої» - музичні твори Е.Гріга «Похід гномів», М.Римського-Корсакова «Марш Чорномора», П.Чайковського «Баба Яга») – до глибоко-чуттєвих образів відтворення психологічних станів людини (Й.С.Бах «Сициліана» із Сонати мі-бемоль мажор; Й.С.Бах – А.Вівальді «Речитатив» з Концерту для органу ля мінор, Ч.2; Г.Гендель «Пасакалія» із Сюїти соль мінор (перекл. для баяну В.Петрова); О.Бородін «Ноктюрн»; О.Скрябін «Прелюдія ля мінор», тв.11, №2; О.Холмінов «Пісня» із Сюїти для баяну; Ю.Шишаков «Патетична імпровізація»).

У підрозділі 3.3 «Аналіз результатів експериментального дослідження» відображено динаміку зростання показників виразності художньо-образного виконання музичних творів учнями експериментальної групи на основі аналізу даних проміжних та контрольних діагностичних зрізів та порівняння отриманих результатів в контрольній та

експериментальній групі. Узагальнені кількісні показники проведеної роботи наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка змін рівнів художньо-образного виконання музичних творів у контрольній та експериментальній групах

Рівні художньо-образного виконання музичних творів учнями ДМШ	Кількісні дані (%)			
	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	44,6	45,4	38,5	7,7
Середній	33,1	34,6	37,7	43,8
Високий	22,3	20,0	23,8	48,5

Таким чином, отримані результати формувального експерименту засвідчили позитивні зрушення щодо рівнів виразності художньо-образного виконання музики учнями-баяністами експериментальної групи: високий рівень зріс у 2,4 рази, середній рівень зріс на 9,2%, низький рівень зменшився у 5,8 разів, тоді як у контрольній групі суттєвих зрушень не зафіксовано. Обробка експериментальних даних методами математичної статистики довела достовірність отриманих результатів з імовірністю помилки не більше 0,01% (за визначенням t-критерію Стьюдента), що доводить дієвість розробленої методики роботи над художнім образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні) та доцільність її впровадження у навчальний процес музичних шкіл.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми методичного забезпечення роботи над художнім образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні), що знайшло відображення у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці інноваційних форм та методів педагогічної роботи в умовах навчального процесу музичних шкіл.

1. У результаті аналізу й узагальнення наукової літератури визначено, що всі змістові ознаки мистецтва, які формують його смислове поле, акумулюються у художніх образах. Сучасні виміри мистецької освіти передбачають необхідність розгляду художнього образу як ключової категорії навчання мистецтва. Недостатність методичного забезпечення процесу формування в учнів здатності до самостійного створення художньої інтерпретації вимагає активізації наукових пошуків у розробці ефективних методик роботи над музичним образом з учнями.

2. Категорія «музичний образ» інтерпретується у дослідженні як специфічна форма пізнання і відображення дійсності засобами музики, що передбачає переживання, осмислення, оцінку художніх явищ. Структура інтерпретаційного відтворення музичного образу у дослідженні розглядається як нерозривна єдність таких компонентів: *пізнавального* (осягнення художнього задуму автора), *оцінювального* (усвідомлення власного ставлення до твору, естетична оцінка переживань), *творчого* (самостійного відображення результату пізнання й оцінювання музичного образу у власному виконанні).

3. При розробці методики роботи над музичним образом з підлітками було враховано вікові особливості учнів, пов'язані із складністю психофізіологічного розвитку в перехідний період від дитинства до дорослості, що виражаються у підвищеній пізнавальній активності, пошуку ціннісних орієнтацій та життєвих принципів. Вказані особливості виступають спонукальним чинником використання мистецтва як засобу гармонізації та розвитку духовності особистості підлітка. Визначені основні функції художнього образу (культурологічна, гносеологічна, аксіологічна, перцептивна, евристична, гедоністична, комунікативна, творчо-спонукальна, релаксаційна) якнайбільш відповідають віковим потребам сучасного підлітка. Отже, розробка спеціальної методики роботи над художнім образом з учнями підліткового віку орієнтована на розвиток внутрішнього духовного світу учнів і набуття емоційного та естетичного досвіду.

4. У дослідженні визначено такі *критерії та показники* виразності виконання музичних образів підлітками: *когнітивний критерій*, що виражає міру здатності учнів до осмисленого, опосередкованого об'єктивними знаннями, виконання музичних творів. Показниками критерію є розуміння учнем авторського задуму, повнота відтворення змісту музичних образів, усвідомлення художньої ролі виражальних засобів і відповідне їх застосування з метою втілення композиторського задуму в реальному звучанні; *емоційно-ціннісний критерій*, що свідчить про ступінь вираженості суб'єктивних переживань музики учнем, емоційність особистого ставлення до виконуваної музики. Характеризується показниками: яскравим бажанням до розучування і виконання певного музичного твору та емоційною насиченістю виконання музики, емпатійним співпереживанням образів, вираженим суб'єктивним ставленням до виконуваного твору; *ініціативно-творчий критерій*, що визначає міру здатності учнів до самостійного опрацювання розучуваних творів, бажання до створення власної інтерпретації музики. Показниками його є: вияв схильності до самостійного створення трактовки музики, до оригінального застосування виконавських засобів виразності, артистизм виконання музичних творів; *виконавсько-технічний критерій*, що забезпечує вияв ступеню розвитку технічно-виконавських можливостей учня у відтворенні музичних образів. Показники критерію: сформованість виконавських умінь, відповідність використання виконавських засобів художньому змісту образів музики; *рефлексивно-аналітичний критерій*, що уможливорює виявлення міри здатності учнів до

самопостереження, самоаналізу результатів власної виконавської діяльності. Показниками означеного критерію окреслено: вміння усвідомлювати власні відчуття при відтворенні музичних образів, здатність співвідносити цінності внутрішнього життя з художніми оцінками автора твору, схильність до самоаналізу власних життєвих позицій через призму переживань художнього змісту музичного образу.

Згідно розроблених критеріїв було визначено рівні виразності художньо-образного виконання музики підлітками: *низький, середній, високий*. За результатами констатувального діагностування більшість учнів музичних шкіл демонструють середній та низький рівень художньо-образного виконання музичних творів.

5. У дослідженні розроблено спеціальну методику роботи над художнім образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні). Така методика ґрунтується на принципах цілісності, культуровідповідності, естетичної спрямованості, індивідуалізації, рефлексії. Методи і прийоми музичного навчання учнів розроблялися згідно визначених у дослідженні напрямів педагогічної роботи: індивідуально-суб'єктного та полісуб'єктного, що реалізовувалися у блоці діяльнісно-творчих методів та ґрунтувалися на використанні інтегрованого підходу. Інтегрований підхід визначено системоутворюючим фактором методичного забезпечення педагогічної роботи над художнім образом, що забезпечує поліхудожній аспект сприйняття музичного образу підлітками. Мета і зміст розроблених інноваційних уроків-образів спрямовувалися на послідовне досягнення комунікативної взаємодії учнів з художніми образами мистецтва музики у процесі проведення *передкомунікативного, комунікативного і посткомунікативного* етапів педагогічної роботи.

6. Експериментально доведено доцільність поетапності педагогічної роботи над виразністю художньо-образного виконання музики підлітками у процесі навчання їх гри на баяні (акордеоні). Перевірено ефективність розроблених інноваційних форм уроків-образів на основі художньої драматургії та методів педагогічної роботи згідно інтегративного підходу мистецького навчання (проведення художніх паралелей; емоційної драматургії; композиційної вибудови, архітектонічного формування, стимулювання емоційного співпереживання, емоційної ідентифікації, естетичного та гедоністичного відчуття; проекції мистецьких вражень тощо).

7. Отримані результати формувального експерименту засвідчили позитивні зрушення щодо рівнів виразності художньо-образного виконання музики учнями-баяністами експериментальної групи. Кількісний та якісний аналіз контрольного діагностичного зрізу, порівняння показників у контрольній та експериментальній групах засвідчили ефективність запропонованої методики роботи над художнім образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні) та можливість її впровадження у навчальний процес музичних шкіл.

Проведене дослідження не претендує на повне висвітлення всіх питань, що стосуються означеної проблеми. Потребує спеціальних досліджень

аспект методичного забезпечення роботи над художнім образом у окремих музичних жанрах, стильових напрямках, а також питання спеціальної методичної підготовки майбутніх учителів до означеного виду педагогічної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Салій В.С. Художній образ у контексті аксіологічних вимірів мистецької освіти /В.Салій //Вісник Луганського Національного університету імені Тараса Шевченка. Частина 2. – 2009, квітень № 7 (170). – Луганськ : ЛНУ імені Т.Шевченка, 2009. – 150 с. – С. 38 – 43.
2. Салій В.С. Вікові особливості сприймання підлітками художніх образів музики /В.Салій //Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : Зб. наук. пр. - К.: НПУ, 2009. – Вип. 7 (12). – С.195-198.
3. Салій В.С. Художній образ у музичному мистецтві /В.Салій //Мистецтво та освіта. Наук.-методич. журнал. - 2009. - №1. – С.8 – 11.
4. Салій В.С. Духовний розвиток підлітків засобами мистецтва /В.Салій //Молодь і ринок: наук.-пед. журнал. - 2009. - №5 (52). – С.111-113.
5. Салій В.С. Робота над художнім образом як передумова формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) /В.Салій //Теоретичні та практичні питання культурології. – Ч. I. – Мелітополь, 2009. – Вип. XXVI. - 162с. – С.71-75.
6. Салій В.С. Евристичний потенціал художнього образу в контексті духовного розвитку особистості підлітка /В.Салій //Молодь і ринок: наук.-пед. журнал. - 2009. - №6 (53). – С.144-146.
7. Салій В.С. Художній образ у координатах світосприйняття /В.С.Салій //VI Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Національний мовно-культурний простір України в контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів»: зб. матер. Всеукраїнської наук.-практ. конференції. – К.:ДАКККіМ, 2009. – 276 с. – С.220 – 223.
8. Салій В.С. Суб'єктивний чинник сприйняття художнього образу як засіб розвитку індивідуальності учня /В.С. Салій //VII Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Культурна трансформація сучасного українського суспільства»: зб. матер. Всеукраїнської наук.-практ. конференції. – К.: ДАКККіМ, 2009. – Ч.1. – 416 с. – С.362 – 364.

АНОТАЦІЇ

Салій В.С. Методика роботи над музичним образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2010.

Дисертацію присвячено проблемі методичного забезпечення роботи над музичним образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні). Охарактеризовано сутність та зміст художнього образу музики, визначено його структурні компоненти з огляду на специфіку музично-виконавської діяльності. Розроблено критерії та показники, на основі яких виявлено рівні виразності образного виконання музичних творів учнями-баяністами підліткового віку. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено поетапну методику роботи над музичним образом, що ґрунтується на інтегративному підході та передбачає використання інноваційних форм «уроків-образів» на основі художньої драматургії.

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність розробленої методики та доцільність її використання у процесі музичного навчання учнівської молоді.

Ключові слова: музичний образ, методика роботи над музичним образом, музично-виконавська діяльність.

Салий В.С. Методика работы над музыкальным образом в процессе обучения подростков игре на баяне (аккордеоне). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертационное исследование посвящено актуальной проблеме музыкальной педагогики: разработке методики работы над музыкальным образом в процессе обучения подростков игре на баяне (аккордеоне). Отмечено, что рассмотрение художественного образа в качестве ключевой категории обучения искусству необходимо для формирования способности учащихся к интерпретации музыкальных произведений. Музыкальный образ интерпретируется в исследовании как специфическая форма познания и отображения действительности средствами музыки, включая переживания, осмысление и художественную оценку явлений.

В диссертации раскрыта сущность музыкального образа и выделены основные его компоненты с позиции исполнительской деятельности учащихся. Структура интерпретационного воспроизведения музыкального образа рассматривается как единство познавательного, оценочного и творческого компонентов.

При определении методов восприятия и интерпретации образного содержания музыки были основные принципы художественного обучения, а именно: целостности, культуросоответствия, эстетической направленности, индивидуализации, рефлексивности.

В работе представлены критерии художественно-образного исполнения музыкальных произведений учащимися подросткового возраста, а именно: когнитивный, эмоционально-ценностный, инициативно-творческий, исполнительско-технический, рефлексивно-аналитический. В результате проведения констатирующего эксперимента, согласно

разработанных критериев и показателей, определены уровни выразительного художественно-образного исполнения музыки учащимися-баянистами подросткового возраста (низкий, средний и высокий).

В диссертации разработана специальная методика работы над художественным образом в процессе обучения подростков игре на баяне (аккордеоне), что предполагает объединение индивидуально-субъектного и полисубъектного методических направлений и реализацию их в блоке деятельностно-творческих методов педагогической работы. Разработаны инновационные формы педагогической работы с учащимися – «уроки-образы», цель и содержание которых подчинены достижению коммуникативного взаимодействия учащихся с художественными образами музыки. Последовательность изучения и постижения учащимися музыкальных образов обеспечивает проведение педагогической работы согласно передкоммуникативного, коммуникативного и посткоммуникативного этапов с использованием таких методов педагогической работы: проведение художественных параллелей, эмоциональной драматургии, композиционного построения, архитектурного формирования, стимулирование эмоционального сопереживания, эмоциональной идентификации, проектирование художественных впечатлений. Формирующий эксперимент подтвердил эффективность разработанной методики и правомерность ее использования в музыкально-педагогическом процессе.

Ключевые слова: музыкальный образ, методика работы над музыкальным образом, музыкально-исполнительская деятельность.

Saliy V.S. Method of prosecution of musical appearance in the process of studies of teenagers of game on a bayan (accordion). - Manuscript. Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of pedagogical sciences after speciality 13.00.02 is a theory and method of musical studies. it is the National pedagogical university of the name of M.P.Dragomanova. - Kyiv, 2010.

Dissertation is devoted the problem of the methodical providing of prosecution of musical appearance in the process of studies of teenagers of game on a bayan (accordion). Essence and maintenance of image of music is described, certainly him structural components, taking into account a specific musically performance to activity. Criteria and indexes on the basis of which found out even expressivenesses of vivid implementation of pieces of music by the students-bayan-players of teens are developed. In theory the stage-by-stage method of prosecution is grounded and experimentally tested of musical appearance which is based on integrativnomu approach and foresees the use of innovative forms of «lessons-appearances» on the basis of artistic dramaturgy.

The results of forming experiment were confirmed by efficiency of the developed method and expedience of its use in the process of musical studies of student's young people.

Key words: musical appearance, method of prosecution of musical appearance, musically performance activity.